

geld genoeg voor om de muren grondig te onderzoeken. Alles zit nu verborgen achter een pleisterlaag. Het koor herkreeg bij deze laatste restauratie weer zijn oorspronkelijke functie. Het houten schot onder de triomfboog werd verwijderd en de preekstoel werd verplaatst. Daardoor kan het koor weer gebruikt worden voor o.a. trouwerijen, dopen, viering avondmaal, enz. Helaas bleek, toen in 1964 de eerste kerkdienst werd gehouden na deze restauratie, dat de akoestiek zo slecht was dat de predikant bijna niet te verstaan was. Als remedie daartegen heeft men kleine luidsprekertjes aan de muren gemaakt en de blauwgrijze plavuizen met Heugafelt-tegels bedekt. De koorruimte werd met opzet niet voorzien van die tegels om de akoestiek daar te handhaven: een winst voor vocale en instrumentale concerten.

In het torenportaal zien we een gebrandschilderd raam, met het gemeentewapen, door de burgerlijke gemeente geschonken. De twee met een knots gewapende schildhouders zijn zgn. wilde mannen, herinnerend aan de prehistorische vondsten in deze gemeente en de zwervende stammen in die tijd. De drie ramskoppen stellen de drie dorpsgemeenschappen voor van Sleen, Diphorn en Erm; zij symboliseren de schapenhouderij.

DE BOUWSTIJL

Aan de kerk en toren kun je goed de kenmerken van de Gotische bouwstijl zien (1400-1500). Men bouwde in die tijd hoge kerken. Tegen de muren zijn steunberen gebouwd. Anders zouden de hoge zware gewelven de zijmuren uit elkaar drukken. De steunberen dragen dus het gewelf. De muur zelf hoeft nu niets meer te dragen. Er kunnen dus veel en grote vensters aangebracht worden. Dit werden geen ronde, maar spitse vensters. In de kerk zie je dan ook spitsbogen. In de Goetiek kon men ook bredere kerken bouwen. Aan weerszijden van het schip werden dan zijbeuken (zijschepen) gebouwd. De kerk in Sleen heeft ook twee zijbeuken. Het gewelf in het koor heeft een andere verhouding. In het koor stond vroeger het altaar opgesteld. Daarachter stond tijdens de eredienst het priesterkoor. Vandaar ook de naam.

Het schip heeft drie kruisgewelven. De drie schepen worden gescheiden door twee rijen van drie zware zuilen. Tussen schip en koor vinden we een triomfboog. De triomfboog heeft een kraalornament en links en rechts twee openingen, waardoor men op het koor kan zien.

KLEINE KRONIEK VAN HET VOLLEBREGT ORGEL

- 1846 Bouw van het nieuwe orgel in de kloosterkerk van de paters Kruisheren te St. Agatha bij Cuijk door *Johannes Vollebregt* (1793-1872) te Waalwijk. Eén klavier, 9 registers, aangehangen pedaal, tremulant, ventiel en twee blaasbalgen.
- 1871 Het orgel overgeplaatst naar Uden in de kapel van eveneens de paters Kruisheren door *Leonard(us Aloysius) van Nistelrooij* (1816-1880) te Oss. Uitbreiding met een 'Positif' (tweede manuaal met 4 registers als dwarswerk boven de klaviatuur), wijziging van het orgelfront, verdieping en opnieuw schilderen van de kas, aanpassing van de mechaniek, klaviatuur, windvoorziening en toonhoogte.
- 1900 Reparatie (door A. Kuijte ?).
- 1905 Verkocht aan orgelmaker A.M.T. van Ingen te Haarlem. Deze plaatste het instrument in de Gereformeerde Kerk (Engweg) te Driebergen. Inkorting van de orgelkas en opnieuw schilderen, beelden en snijwerk verdwenen, wijziging klaviatuur en dispositie, herintonatie.
- 1918 Herstel door A.S.J. Dekker te Goes; dispositiewijziging en opnieuw herintonatie naar de toenmalige smaak. Uitbreiding met enig zinken pijpwerk en een bescheiden pneumatisch vrij pedaal (Subbas 16vt).
- 1948-1949 Verkoop aan de Ned. Herv. Gemeente te Sleen en overgeplaatst door A. Hoogenboezem te Schiedam. Technisch herstel en enige wijzigingen. Nieuw orgelbalkon met pilaren door de fa. W. Jansen te Sleen.
- 1961-1963 Restauratie van de kerk. Nieuw orgelbalkon, nu vrijhangend.
 - 1965 Herstel door A. Hoogenboezem en vervanging van de pedaal-lade, balg en (front-)Prestant 8vt, alsmede verwormde delen van de orgelkas. Wijziging windkanalen. Orgelkas opnieuw geschilderd; plaatsing van een harp, twee vazen en twee vleugelstukken van Van Oeckelen, afkomstig van het afgebroken orgel der Ned. Herv. Kerk te Dwingeloo. Elektropneumatische traktuur voor het pedaal.
 - 1966 Problemen i.v.m. de nieuwe heteluchtverwarming.
 - 1968 'Herstel' door W. Eppinga te Britswerd. Restauratie van de windladen, uitbreiding van het pedaal met 5 tonen en dispositiewijziging. Ook traktuur, klaviatuur (wijz.) en orgelkas kregen een beurt (o.a. panelen van triplex). De kas werd opnieuw geschilderd in wit met blauwe streepaccenten.
 - 1981 1e Fase restauratie door de *Mense Ruiter Orgelmakers BV* te Zuidwolde (Gr.). Adviseur: Aart van Beek, Zwolle. Herstel van windvoorziening, restauratie windladen, traktuur en klaviatuur (ged.).

1990-1992 2e Fase integrale restauratie door Mense Ruiter Orgelmakers B.V. Adviseur: Stef Tuinstra, Groningen. Herstel orgelkas naar toestand-1871, reconstructie beelden en schilderwerk naar 1846. Reconstructie Windvoorziening en plaatsing in aparte balgkas, reconstructie windkanalisatie, klaviatuur en 5 geheel of gedeeltelijk verdwenen registers. Integrale herintotatie naar Vollebregt en Van Nistelrooij. Toevoeging van 1 register. Nieuwe Pedaallade met mechanische traktuur in aparte kas.

Johannes Vollebregt was één der meest vooraanstaande orgelmakers van ons land in de vorige eeuw. Zijn concept was nog zo klassiek, dat we hem wel kunnen typeren als een 19de eeuwse 17de eeuw. Daarom zijn veel orgels van Vollebregt ten offer gevallen aan wijzigingen naar de smaak van de tijd, die sterk afbreuk deden aan zijn instrumenten. Vollebregts concept was te „*einmalig*“ en weldoordacht, doch te „*ouderwets*“ om er iets geheel eigentijds van te maken, het materiaal echter te degelijk en te waardevol om het instrument in z'n geheel te vervangen.

In Sleen is, na restauraties als bv. die te Erp (NB), andermaal een serieuze poging gedaan om Vollebregts geheel eigen klankwereld opnieuw tot leven te wekken.

Het Vollebregt-orgel te Sleen is een instrument met een eenvoudige, vanzelfsprekende allure. De herboren oude klank is heel transparant van karakter, helderzingend doch ook fluwelig en gemiddeld van geluidsterkte. Alle liggingen zijn bij polyfoon gebruik uitstekend hoorbaar. De draagkracht blijft bij een volbezette kerkruimte volkomen aanwezig. De frontprestant heeft een vol-rond melancholiek en ontspannen toonkarakter. Zeer karakteristiek bij Vollebregt in alle registers is de kenmerkende langzame voorspraak, alsof de toon wordt aangestreeken als bij een strijkinstrument. Met name bij de Viola di Gamba is dat evident.

De registers Cornet en Trompet klinken zeer uitbundig, doch niet overheersend en geven de volle klank en typisch zuidelijk accent. De gereconstrueerde windvoorziening voegt 'last but not least' aan de klank en het windkarakter een zeer muzikale en sierlijk-zangerige beweeglijkheid toe, wat zo kenmerkend is bij nog originele Vollebregtorgels.

Stef Tuinstra

Groningen, mei 1992.

DE BETEKENIS VAN DE KERK VOOR DE SAMENLEVING

In de Germaanse tijd was de godsdienst belangrijk voor de mensen. In de Middeleeuwen drukte de Rooms-katholieke Kerk een stempel op de samenleving. En na 1600 heeft de Hervormde Kerk grote invloed gehad op het dagelijks leven. Op verschillende plaatsen in Drenthe kun je nog zien dat de kerk erg belangrijk was in de samenleving. Vroeger ging bijna iedereen elke zondag naar de kerk. De kerk stond in het hoofddorp. Vanuit de kleinere buurtschappen ging men te voet naar de kerk. Zo ontstonden hier en daar de kerkpaden. Ook voor de nieuwsverspreiding was de kerk belangrijk. Na de kerkdienst werd er vroeger vanaf de kansel het nieuws bekend gemaakt. De kerk was immers ook een ontmoetingsplaats. Zo werd er verteld wie er zouden gaan trouwen, wie er geboren was, dat er een verkoping zou worden gehouden, enz. Of ging men soms naar de kerk om het nieuws te horen? Dit bekend maken van het nieuws noemen we „*Kerkespraak*“. In de Middeleeuwen werden de kinderen bij het dopen ondergedompeld in een doopvont. Na de Hervorming worden de dopelingen besprenkeld met water uit een doopbekken.

Vanaf 1600 werd door het Provinciaal Bestuur aan alle kerkeraden opgedragen een schoolmeester te benoemen. De schoolmeester was bovendien koster, nieuwslezer en voorzanger in de kerk. Voor 1811 werden de huwelijken in de kerk gesloten. De predikanten moesten de trouwboeken bijhouden.

In 1811 werd het „*burgerlijk*“ huwelijk ingevoerd, de burgerlijke stand. Veel kerken bezaten vroeger ook een armenhuis. Ook de kerk van Sleen had zo'n armenhuis. Het is nu het ontmoetingscentrum „*'t Armhoes*“. Het waren boerderijen, waarin een aantal arme mensen werd ondergebracht. Dit viel onder het werk van de Diaconie. Het was vaak een schande in het dorp wanneer men in het armenhuis moest worden opgenomen.

Ook de torenklok speelde een belangrijke rol in het dorpsleven. De klok werd vroeger geluid voor elke kerkdienst, als er iemand overleden was, bij een begrafenis, als men ging trouwen en als er brand uitgebroken was. Elke dag om 12 uur 's middags luidde de klok om de mensen te waarschuwen dat het etenstijd was. De doden werden vroeger in of bij de kerk begraven. Rijke mensen kochten grafplaatsen in de kerk. Anderen werden rondom de kerk begraven. In de Franse tijd kwam het verbod om mensen in de kerk te begraven. De begraafplaatsen moesten een eindje van de kerk liggen.

STRAATNAMEN IN SLEEN

Veel straatnamen in Sleen hebben hun naam te danken aan juridische ambten en functies uit het verre verleden: Drostestraat, Dingspelstraat, Bannerschultestraat, Seendstraat. Vroeger werden de rechtsgebieden „*dingspillen*“ genoemd. Een dingspil was de plaats waar rechtspraak en landbouwoverleg plaats vonden en waar bovendien over militaire en kerkelijke zaken overleg werd gepleegd. Sins 1046 werd Drenthe kerkelijk door de bis-